

MAAREFORMIT itsenäisessä Suomessa

Maanhankintalain mukaisen Jaalangan asutusalueen uusi tie Puolangalla. Kuvassa maanlunastuslautakunnan jäseniä. Kuva: Maanmittauslaitoksen museo, Eino Jokinen.

Miksi maareformeja?

Maareformeilla tarkoitetaan yleisimmin valtiovallan toimesta toteutettuja suuria maan omistus- tai hallintasuhteiden muutoksia. Laajemmassa mielessä voidaan maareformeihin lukea myös suuret tilusjärjestelyt sekä asutustoiminta. Maareformeilla pyritään poistamaan yhteiskunnassa havaittuja taloudellisia ja sosiaalisia ongelmia tai estämään niiden syntyminen. Konkreettisemmin ilmaistuna maareformeilla voi olla seuraavanlaisia tavoitteita:

- Feodalismista irrottautuminen (joka koskee Suomea vain marginaalisesti)
- ”Maata maattomille”, mikä on pitänyt sisällään sekä maan antamista kokonaan maattomille että vuokramiesten maan viljelijän omaksi lunastamista.
- Turvaton hallintaoikeuden varmistaminen vuokramiehille.

- Maataloustuotannon edistäminen (joka on ollut suurten tilusjärjestelyjen syynä)
- Yhteiskuntarauhan säilyttäminen ja vallitsevan tai toivotun yhteiskuntajärjestelmän turvaaminen.

Maareformit Suomessa itsenäisyyden aikana

Vuoden 1917 jälkeisessä itsenäisessä Suomessa on toteutettu useita maareformeja menestyksekkäästi. Tässä suhteessa Suomi onkin yksi positiivinen poikkeus maailmassa. Maareformeihin on näet pyritty hyvin monissa maissa, mutta useimmiten ne ovat kokonaan tai osin epäonnistuneet.

Taustatietona mainittakoon, että Venäjän vallan aikana kasvoi maanvuokraajien määrä Suomessa hyvin huomattavaksi, ja heidän asemansa oli melko turvaton. Siitä on kuvaavana esimerkki-

nä usein mainittu Laukon kartanon häädöt v. 1906; tässä kartanossa oli kaikkiaan 150 torppaa. Suomen maaseudun väestöstä oli 1900-luvun alussa vain 23 %:lla oma viljelmä; vuokratilajilijöitä oli 34 % ja kokonaan tilattomia 43 %. Maaseutuväestön enemmistön turvaton tai epävarma asema synnytti laajaa ja ymmärrettävää tyytymättömyyttä.

Torpparit olivat itsenäisiä maanviljelijöitä, jotka olivat vuokranneet maa-alueensa tähän tarkoitukseen; monet olivat kohtalaisen vauraitakin. *Mäkitupalaiset* olivat maataloustyöväkeä tai maaseudulla asuvia muun ammatin harjoittajia, jotka asuivat yleensä pienehköillä vuokratonteilla, usein tiiviinä ryhmittyminä. *Lampuodit* puolestaan olivat kokonaisen tilojen vuokraajia. Torppia oli alun perin syntynyt aateliston rälsstitiloille turvaamaan työvoiman saantia, mutta ajan mittaan myös vauraat talonpoikaistilat perustivat torppia.

Torpparivapautus

Suomen itsenäisyysjulistus annettiin 6.12.1917. Kohta sen jälkeen käytiin kansalaisota, joka päättyi oikeiston voittoon. Maanvuokraajien ja maattoman väestön turvaton asema on usein mainittu yhtenä kansalais sodan syynä, mutta tämä väite ei tunnu riittävästi perustellulta. Ehdotus laiksi vuokra-alueiden lunastamiseksi annettiin näet Eduskunnalle 22.1.1918 eli hieman ennen kansalais sodan puhkeamista. On myös todettu, että torppareita taisteli sekä punaisten että valkoisten riveissä.

Maan merkitys on yhteiskunnallisissa murroksissa yleensä hyvin suuri. Meillä torpparivapautus oli itsenäisen Suomen ensimmäisiä lainsäädäntötoimia. Täällä ei kuitenkaan edetty samaa vauhtia kuin Neuvostoliitossa, jonka ensimmäinen lainsäädäntö koski maan ottamista valtion omistukseen, ja tämä ”Leninin asetus” annettiin heti vallankumousta seuranneena päivänä.

Laki vuokra-alueiden lunastamisesta (135/1918) säädettiin 15.10.1918, ja se kulki myös nimillä *Lex Pehkonen* ja *Lex Haataja* (**Eero Pehkosen** ja **Kyösti Haatajan** mukaan). Lakia valmisteltaessa mielipide-erot olivat suuria. Poliittinen oikeisto vaati vapaaehtoista järjestelyä ja täyttä korvausta maan omistajille. Vasemmisto puolestaan kannatti linjaa, jossa torpparit ja muut maanvuokraajat olisivat tulleet valtion vuokramiehiksi. Valituksi tuli linja, jossa muodostettiin valtion toimenpitein uusia itsenäisiä tiloja. Korvaus jäi tuntuvasti käyvän hinnan alapuolelle eli v. 1914 tasoon.

Lunastusoikeus koski alun perin yksityisen vuokranantajan mailla olevia torppia ja mäkitupa-alueita, mutta myöhemmin lunastusoikeutta laajennettiin lukuisilla laeilla koskemaan myös muita vuokranantajia. Torpparivapautuslain toimeenpano tapahtui pääosiltaan 1920-luvulla. Sen perusteella syntyi n. 47 000 viljelystilaa ja n. 46 000 asuntotonttia. Lunastetut alueet käsittivät n. 900 000 hehtaaria. Kun otetaan huomioon em. muutkin 1920-luvun lunastuslait voidaan todeta, että itsenäisiksi lunastettiin kaikkiaan 126 000 tilaa ja asuntoaluetta, ja koko lunastettu alue käsitti n. 1,3 miljoonaa hehtaaria.

Torpparivapautuksen merkitystä on kuvannut mm. kenraali **Adolf Ehrnrooth** itsenäisyyspäivän haastattelussa, joka esitettiin MTV3:ssa 7.12.2000.

Haastattelija kysyi kenraalin mielipidettä ajankohtaisesta ilmiöstä, jossa kansa jakautuu toisaalta menestyjiin ja toisaalta syrjäytyneisiin. Vastauksena oli

painokas ja toistettu: ”Älkää jakako kansaa kahtia.” Samalla kenraali esitti, että hänen mielestään paras laki mitä Suomen eduskunta on koskaan säätänyt, oli torpparivapautuslaki, joka teki maanvuokraajista itsenäisiä maanviljelijöitä. Tällä oli suuri vaikutus myös puolustus tahtoon talvi- ja jatkosodassa, kun näiläkin ihmisillä oli omaa maata puolustettavana.

Lex Kallio

Torpparivapauslaki sekoitetaan usein ns. *Lex Kallioon* eli 1922 annettuun lakiin maan hankkimisesta asutustarkoituksiin (278/1924). Tämä laki ei koskenut maanvuokraajia, vaan sen avulla hankittiin maata maattomille. Sopivia maa-alueita otettiin valtion maasta, mutta sitä hankittiin myös vapaaehtoisin kaupun sekä pakkolunastamalla. Lunastuksen kohteeksi tulivat ensi sijassa tietyt puutavara-yhtiöiden maat, rappio- ja keinottelutilat sekä sellaisten yhteisöjen tilat, joiden yksinomaisena tarkoituksena ei ollut maatalouden harjoittaminen. Näin hankituista maista muodostettiin viljelytiloja, mutta niitä voitiin antaa myös lisämaiksi jo oleviin tiloihin. *Lex Kallion* pohjalta syntyi n. 13 500 pientilaa vuosina 1922–38.

Toisen maailmansodan aiheuttama asutustoiminta

Talvisodan seurauksena jouduttiin 1940 tilanteeseen, jossa lähes 450 000 käsittävä siirtoväki, pääosaltaan karjalaisia, oli sijoitettava jäljelle jääneeseen Suomeen. Tästä siirtoväestä, joka käsitti 12 % koko maan väestöstä, oli maatalousväestöä runsaat 200 000 – Suomihan oli vielä tuolloin maatalousvaltainen maa. Kun sota päättyi 13.3.1940, niin jo 28.6.1940 säädettiin *siirtoväen pika-asutuslaki*. Sen perusteella ehdittiin perustaa n. 8 000 erityyppistä tilaa ennen kuin kesäkuussa 1941 alkanut jatkosota muutti tilanteen toistaiseksi.

Vuonna 1944 jouduttiin suorittamaan uusi evakuointi. Luovutettua aluetta oli kaikkiaan noin 4,5 miljoonaa hehtaaria, josta Karjalan osuus oli n. 2,5 milj. ha; muut luovutetut alueet olivat Kuusamosta, Sallasta ja Petsamosta, joissa väestöä kuitenkin oli paljon vähemmän. Peltoa oli luovutetulla alueella n. 280 000 ha eli 12 % silloisesta peltoalasta. Kun näinkin suuri osa peltoalasta menetettiin ja kun pellot olivat sodan aikana päässeet yleensäkin viljelykunnoltaan ja siis tuottavuudeltaan heikkenemään, syntyi perusteltu huoli elintarviketuotannon riittävydestä.

Vaikka välirauhansopimus Suomen ja Neuvostoliiton välillä tehtiin 19.9.1944, niin sota vielä jatkui saksalaisten karkottamisena Suomesta päättyen vasta 25.4.1945. Tätä taustaa vasten voidaan pitää erinomaisena saavutuksena, että uuden asutusurakan vaatima *maanhan kintalaki* (MHL, 396/1945) annettiin jo 5.5.1945 eli samaan aikaan kuin taistelu Berliinistä, ja koko 2. maailmansota Euroopan osalta, oli loppumassa. Kuusamon ja Sallan siirtoväen asuttamisesta annettiin oma laki 1945 ja vastaava laki Petsamon osalta 1950.

Myös Porkkalan vuokra-alueelta siirtyneiden asuttamista varten säädettiin oma laki, samoin aikanaan laki näiden alueiden palauttamista varten, kun 50 vuoden vuokra-aika päättyikin jo n. 12 vuoden jälkeen.

Maanhankintalain nopea aikaansaaminen perustui luonnollisesti pika-asutuslaista saatuun kokemukseen. Maansaajien ryhmää oli MHL:ssä kuitenkin huomattavasti kasvatettu. Maansaantiin oikeutetuiksi tulivat siirtoväen lisäksi perheelliset rintamamiehet, sotalesket ja -orvot sekä ne henkilöt, jotka asutustoiminnan seurauksena menettivät työpaikkansa. Lisäksi voitiin antaa lisämaata liian pieniksi katsotuille tiloille.

MHL:n tarkoituksiin oli lain mukaan hankittava maata ensisijaisesti valtion maista ja vapaaehtoisilla kaupoilla. Jos se ei riittänyt, pakkolunastettiin alueita rappiutiloista, tilakeinottelijoilta, yhtiöiltä, seurakunnilta, kunnilta, muilta yhteisöiltä ja harrastelijaviljelijöiltä. Jos tämäkään ei riittänyt, voitiin maata lunastaa myös toimivista maataloista, ei kuitenkaan alle 15 peltohehtaarin tiloista (käytännössä tämä alaraja oli kuitenkin 25 ha). Näiden aktiivitulojen luovutusvelvollisuus riippui myös viljelijäperheen lapsiluvusta; ”ylimääräiset” lapset pienensivät luovutettavaa aluetta.

Kerrotaan, että muuan maanluovuttaja vaati tällaisessa tilanteessa, että huomioon on otettava myös vielä syntymätön, mutta jo tulossa oleva lapsi. Maanlunastuslautakunta ei kuitenkaan ottanut vaatimusta huomioon perustellen kantaansa sillä, että lapsi oli pantu alulle lain kiertämistarkoituksessa. Tietynlaisista lain kiertämisistä nähtiin myös siinä, että eräät hyvissä kaupunkilaisammateissa toimineet lääkärin, tuomarit jne. ilmoittivat ryhtyneensä päätoimisiksi maanviljelijöiksi välttääkseen omistamansa tilan tulkittamista harrastelijaviljelijän omistamaksi (jolloin koko tila olisi voitu lunastaa).

Maata hankittiin MHL:n tarpeisiin

yhteensä n. 2,8 miljoonaa hehtaaria, josta 1,3 miljoonaa oli valtion maata. Tästä alueesta luovutettiin maansaajille

- viljelytiloja (6–15 ha peltoa) n. 30 000 kpl
- asuntoviljelytiloja (2–6 ha peltoa) n. 15 000 kpl
- kalastustiloja n. 700 kpl
- asuntotontteja (n. 0,2 ha) n. 56 000 kpl
- lisäalueita n. 33 000 kpl
- yhteismetsiä ja -laitumia n. 1 000 kpl.

Vaikka tämä asutustoiminta sai alkunsa siirtoväen asuttamistarpeesta, niin MHL:n mukaan käytetystä maasta sai siirtoväki n. 48 % ja muut n. 52 %. Maanhankintalain voidaan katsoa tulleen loppuun saakka toteutetuksi 1950-luvun jälkipuoliskolla. Näin nopea toiminta ei olisi ollut mahdollista ilman tehokasta organisaatiota, kiireisimpinä aikoina näissä tehtävissä oli n. 3 000 henkeä ja ylimpänä johtajana **Veikko Vennamo**. Suomen maanmittarikunnalla oli hyvin keskeinen rooli tämän reformin toteutuksessa, ja suuri osa maanmittareista olikin vuosikausia kiinnitettyinä näihin tehtäviin. Lisäksi mukana oli paljon metsänhoitajia, agronomeja, agrologeja sekä juristeja.

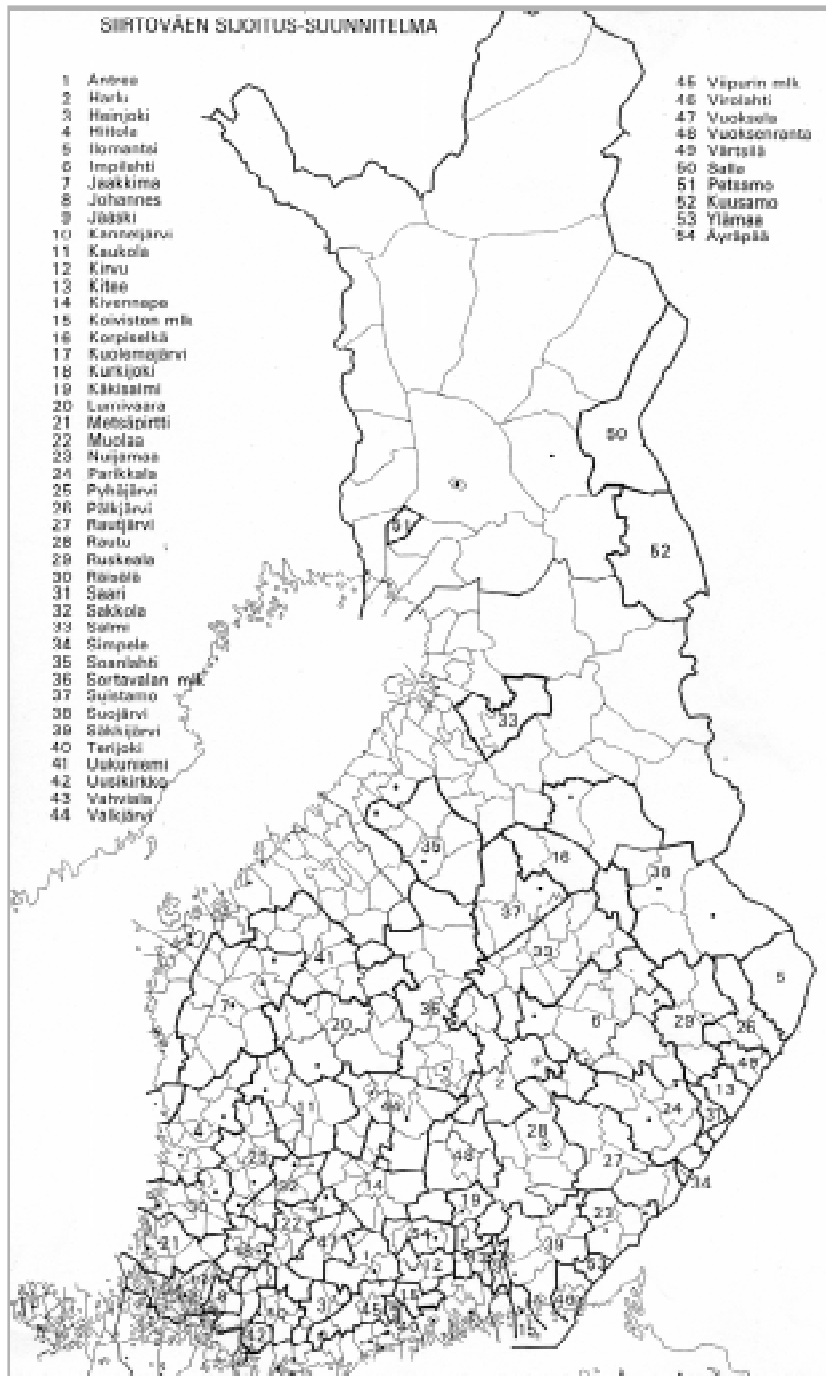
Siirtoväen asuttamisen osalta on syytä tuoda korostetusti esiin se, että tämän väestön suuresta määrästä huolimatta Suomessa ei ollut lainkaan pakolaisleirejä, joihin monet muut maat ovat turvautuneet. Sen sijaan käytettiin hyväksi säännöstelyä, jonka avulla voitiin olemassa olevaan asutuskantaan sijoittaa myös siirtoväki. Maataloussiirtoväelle järjestettiin myös maata vuokralle, jotta he voivat elättää karjansa ja saada uuden elämän muutenkin alkuun. Tämä väli-vaihe päättyi nopeasti, kun varsinainen asutustoiminta pääsi toteuttamisvaiheeseen. Osa maansaantiin oikeutetuista sijoittui kaupunkeihin, joihin muodostettiin tässä tarkoituksessa monia laajojakin omakotialueita. Eräissä tapauksissa voitiin omakotitontin asemesta antaa myös kerrostaloasunto.

Kielikysymys maanhankintalaissa

Suomessa on ruotsinkielisen väestön asema perinteisesti hyvin vahva, ja se näkyy myös maapolitiikassa. Niinpä maanhankintalakiin sisällytettiin vilkkaan väittelyn jälkeen erityinen 'kielipykälä', joka oli seuraavansisältöinen:

92 §

Siirtoväen sijoittaminen on toimitettava siten, ettei ruotsinkielisten ja kaksikiel-

Karjalaisen siirtoväen asuttaminen oli vertaansa vailla oleva suoritus, jossa myös maanmittausammattikunnalla oli tärkeä rooli. Kuvassa siirtoväen sijoitussuunnitelma.

Lähde: Maanmittaus Suomessa 1633–1983.

listen kuntien luonnetta kielisessä suhteessa muuteta, kuitenkin niin, ettei maanluovutusvelvollisuuden aiheuttama taloudellinen rasitus tule ruotsinkielisille maanomistajille lievemmäksi kuin muille.

Ruotsinkielisille maan saajille annetaan tiloja ensi sijassa ruotsinkielisen väestön asumalla yksikielisillä alueilla ja sen jälkeen kaksikielisillä alueilla.

Suomenkielisen siirtoväen sijoittaminen kaksikielisiin kuntiin on pyrittävä siten suorittamaan, että haitat ruotsin-

kieliselle väestölle tulevat niin vähäisiksi kuin mahdollista...

Tämän kielipykälän mukaantuloon vaikutti ratkaisevasti silloinen pääministeri **J.K.Paasikivi**, joka piti sitä mm. ulkopoliittisesti (eli pohjoismaisten suhteiden kannalta) tärkeänä. Mitä tulee tasapuoliseen taloudelliseen rasitukseen säädettiin, että luovutusvelvollisuuden voi korvata raivaamalla tai raivauttamalla maatalousministeriön osoittamasta paikasta 1,5-kertaisen alueen.

Ruotsalaisvoittoisten alueiden asut-

Ylijohdaja Veikko Vennamo tarkastusmatkalla Pudasjärvellä v. 1951. Muut henkilöt kuvassa ovat kunnan johtoa ja asutuslautakunnan ja maanlunastuslautakunnan jäseniä. Kuva: Maanmittauslaitoksen museo, Eino Jokinen.

tamissuunnitelmiin liittyi erityislaatuksena hankkeena suunnitelma ns. *Merikoiviston* perustamisesta. Kyseessä oli eduskunta-aloite, jossa Pernajan kunnan alueesta ehdotettiin erotettavaksi lähes 10 000 hehtaarin alue siirtoväen asutukseen. Nimenomaan oli tarkoitus sijoittaa alueelle Koiviston kunnan evakkoja, jotka pääosiltaan olivat saaneet elantonsa merielinkeinoista eli kalastuksesta, merenkulusta, laivanrakennuksesta yms. Tämä aloite kuitenkin raukesi em. syystä.

Pienempiä reformeja

Edellä on kuvattu Suomen oloissa merkittävän suuria maareformeja, mutta niiden lisäksi on toteutettu myös eräitä pienempiä. Ne koskivat sellaisia taaja-asutuksen piirissä olevia vuokra-alueita, jotka eivät sisällyneet torpparivapautuslain piiriin. Ensimmäinen näitä koskeva säännös oli 1936 annettu *laki tiheissä asutusryhmissä olevien vuokra-alueiden lunastamisesta* (120/1936), jonka mukaan lunastettiin itsenäisiksi n. 3 500 aluetta.

Kun em. lakia tai sitä aikaisempaa lainsäädäntöä eivät kaikki oikeudet olleet käyttäneet hyväkseen ja kun eräät vuokra-alueet olivat jääneet niiden ulkopuolelle, annettiin 1958 *laki eräiden vuokra-alueiden lunastamisesta maalaiskunnissa* (361/1958). Tämä laki ei koskenut pelkästään asuntoalueita, vaan myös sellaisia alueita, joilla harjoitettiin maataloutta tai kalastusta. Myös aatteellisten yhdistysten hallitsemia rakennettuja vuokra-alueita voitiin lunastaa itsenäisiksi. Kaiken kaikkiaan lain mukaan lunastettiin itsenäisiksi n. 6 000 aluetta.

Edellä mainitut lait eivät koskeneet kaikkia kaupunkien alueilla olevia vuokra-alueita. Kun kuitenkin kaupungeissakin katsottiin tarvittavan vuokramiesten aseman turvaamista, säädettiin 1962 *laki vuokra-alueiden järjestelystä kaupungeissa ja eri kuntana olevissa kaupungeissa* (218/1962). Tämä laki koski vain rakennettuja tontteja, ja edellisistä laeista poiketen se tähtäsi ensisijaisesti vuokrasuhteiden jatkamiseen (50 vuodella).

Vain tietyissä poikkeustapauksissa tuli kyseeseen omaksi lunastaminen. Lain perusteella varmistettiin vajaan 6 000 vuokralaisen asema.

Tässä ei ole maareformeihin sisällytetty sellaisia 'normaaleja' maaseudun tukemiseen tähtäviä lakeja, joita Suomessa on Lex Kallion jälkeen säädetty useitakin. Niitä ovat olleet *asutuslaki* 1936, *maankäyttölaki* 1958, *maatilalaki* 1977 ja *maaseutuelinkeinolaki* 1990.

Hyötyjä ja haittoja

Suomen maareformien merkittävänä hyötynä on pidettävä yhteiskuntarauhan säilymistä hyvänä. Oman maan antaminen torppareille ja maattomille sekä siirtoväelle ja rintamamiehille sitoi heidät rakentamaan työhön omaksi ja koko maan hyväksi. Oma tila antoi uskoa tulevaisuuteen: maata viljeltiin pitkäjänteisesti ja tehokkaasti, kun ei tarvinnut pelätä häättöjä tai vuokrakauden päättymistä. Itsenäinen viljelijä kehitti paitsi tilaansa myös itseään hankkimalla alan koulutusta. Itsenäisyys lisäsi itsetuntoa ja oma asunto omalla maalla myös turvallisuutta.

Haittana on pidetty tilakoon pienene- mistä, kun etenkin 2. maailmansodan jälkeisissä reformeissa jaettiin maansaantiin oikeutetuille myös valmista peltoa, suuria tiloja siis pirstottiin. Tällöin eräät asiantuntijat väittivät maan elintarvikehuollon vakavasti vaarantuvan. Näin ei kuitenkaan käynyt vaan päinvastoin jouduttiin jo 1960-luvulla ylituotantotilanteeseen. Todellisempaa haittana voidaan pitää sitä, että eräät maansaajat joutuivat liiankin kovan urakan eteen, erityisesti ns. kylmien tilojen saajat, joille ei valmista peltoa riittänyt lainkaan. Monet menettivät terveytensä ja osa tiloista osoittautui pitkän päälle elinkelvottomiksi. Sen seurauksena näitä tiloja jonkin verran hylättiin, kun seuraava polvi löysi paremmat toimeentulomahdollisuudet kaupungeissa. Tällöin voidaan puhua osittaisista hukkainvestoinneista, mutta kun asiaa tarkastellaan toteutusajankohdan näkökulmasta, voidaan tulosta kuitenkin pitää myönteisenä. Samoihin aikoihin ja samoista syistä hylättiin näet myös muita pieniä tiloja, joten tämä ilmiö ei liittynyt erityisesti maanhankintalain mukaisiin tiloihin.

Maapaketit

Pieninä maareformeina tai niiden yrityksinä voidaan pitää ns. *maapaketteja*, jotka ovat pääasiassa pyrkineet helpottamaan asutuskeskuksiin liittyviä maapoliittisia ongelmia, ja siten helpottamaan kohtuuhintaisen tonttimaan saantia asuntorakentamiseen, tukemaan kuntien maanhankintoja sekä estämään maakeinottelua. Poliittisista syistä on niihin hieman liittynyt myös maaseutua koskevia säännöksiä. Merkittävin näistä oli vuoden 1978 maapaketti, joka synnytti aivan valtavan, lähes hysteerisen keskustelun.

Vuoden 1978 maapaketti koostui seuraavista osista:

- Uusi lunastuslaki (603/1977, voimaan 1.1.78). Sisälsi muun muassa ns. arvonleikkauspykälän.
- Laki rakennuslain muuttamisesta (604/1977 ja 609/1977, voimaan 1.1.78). Sisälsi lunastussäännösten muutoksia.
- Etuostolaki (608/1977, voimaan 1.10.77).
- Maanhankinnan rajoittamislaki (391/1978, voimaan 1.1.79). Rajoitti oike-

Suomessa läänityslaitoksen voidaan katsoa alkaneen Ruotsin vallan aikana 1500-luvulla, kun Juhana III muutti aatelistarvot perinnöllisiksi. Sen jälkeen maanomistus alkoi yhä enemmän keskittyä aatelistolle, joka kohteli talonpoikia enemmän tai vähemmän mielivaltaisesti.

Oman ja vähemmän tunnetun lukunsa muodostaa Suomen läänityskysymysten osalta Kaakkois-Suomen alue, joka vastasi suunnilleen Viipurin läänin. Sehän siirtyi 1710–43 Venäjälle, ja siitä on käytetty nimikettä Vanha Suomi erotukseksi muusta Suomesta, jonka Venäjä valloitti 1809 ja joka liitettiin virallisesti Vanhaan Suomeen 1812. Tällöin Suomen suuriruhtinaskunnan raja siirtyi Rajajoelle. Keisarit lahjoittivat laajoja osia Vanhasta Suomesta suosikeilleen, ja talonpoikien asema huononi, koska näiden lahjoitusmaiden saajat (donataarit) tai heidän voutinsa (moisniekka, upravitel), pyrkivät kohteamaan suomalaisia talonpoikia kuten Venäjän maaorjia eikä maanvuokraajina. Seurauksena oli monenlaisia riitoja ja rettelöitä.

Venäjän muissa osissa aateliset saivat pantata maaorjatalonpoikansa Valtiolle Laina-Pankkiin. Vuodesta 1787 lähtien aateliset maanomistajat saivat pantata maaorjiaan Laina-Pankkiin 40 ruplan kappalehinnasta. Vuonna 1800 pankkiin oli pantattu lähes 1,4 miljoonaa sielua. Suurin pankista panttaamalla saatava lainasumma oli 100 000 ruplaa, jonka sai panttaamalla 2 500 sielua. Pienin hyväksytty laina oli 1 000 ruplaa (25 sielua).

Pankki ei voinut hyväksyä lainan vakuudeksi suomalaisia lahjoitusmaatalonpoikia, koska näillä oli oikeus muuttaa lahjoitusmaalta pois.

Vanhan Suomen lahjoitusmailla talonpoikien panttaaminen ei siis onnistunut, sillä näitä talonpoikia ei voitu pantata kuten muuttokielloilla maahan sidottuja venäläisiä maaorjia, koska hal-

utta maa- ja metsätalouden hankintaan muiden kuin maanviljelijöiden osalta. Laki kumottiin 1997.

Maareformien onnistumisen edellytykset

Suomen maareformit ovat toteutuneet varsin hyvin suunnitelmien mukaisesti. Kun muualla maailmassa tällainen menestys ei ole suinkaan tavanomaista, on syytä tarkastella edes luettelomaisesti niitä tekijöitä, jotka Suomessa ovat tuke-

VENÄJÄN VALLAN AIKAISET LAHJOITUSMAAT

litsijat olivat vahvistaneet Viipurin kuvernementille ruotsalaisen lain, joka ei tuntenut maaorjuutta muuttokieltoineen. Lahjoitusmaatalonpoikien panttauskieillon lisäksi aatelista maanhallintaa rajoitti myös talonpoikien oikeus valittaa keskinäisissä maanhallintakiistoissa suoraan paikallisiin tuomioistuihin. Tällaista mahdollisuutta ei venäläisellä maaorjalla ollut.

Ongelmat loppuivat kokonaan kuitenkin vasta, kun Suomen säätövaltiopäivät päättivät 1867 lunastaa nämä maat ja myydä tilat talonpojille, jotka saivat maksuaikaa 39 vuotta. Lunastukseen liittyi yleensä isojako, jolla tilukset järjestettiin paremmiksi kokonaisuusiksi ja samalla valtiollekin jäi osa alueista. Valtio varasi näitä alueita muun muassa yleisiin tarkoituksiin kuten maatalousoppilaitoksille, minkä ohella valtio myi tai vuokrasi huvilatontteja Terijoen seudulta varakkaille venäläisille. Vähitellen talonpojat alkoivat seurata valtion esimerkkiä huvila-alueiden myynnä.

Yksi eloisa esimerkki maaorjien taloudellisesta merkityksestä sisältyy **Nikolai Gogolin** maailmankuuluun romaaniin *Kuolleet sielut* (1842). Sen juoni perustui edellä kuvattuun virallisperiaatteeseen, että "sielut" luettiin osaksi omaisuutta, josta piti maksaa myös veroa. Verotustietoja ei kuitenkaan pystytty pitämään ajan tasalla, joten maanomistajat joutuivat melko pitkään maksamaan veroa myös kuolleista sieluisaan. Tämän tunnetun tosiasian pohjalta rakensi romaanin päähenkilö, erotettu tullivirkamies Tshitshikov, erikoisen rikastumissuunnitelman. Hän päätti ostaa maanomistajilta näiden kuolleet sielut pilkkahintaan (jolloin myyjän verot pienenevät), ja sitten hakea lainaa käyttäen panttina näin hankittua omaisuutta; lainaa ei tietenkään ollut tarkoitus maksaa takaisin. Tämän omaperäisen juonen ympärille rakentuu venäläisiä luonteita riemullisesti kuvaava teos.

neet tavoitteeseen pääsemistä:

- riittävän laaja ja todellinen poliittinen tuki
- maareformilait on säädetty tosimitä, siis toteutettaviksi, eikä pelkäksi silmänlumeeksi
- yleisen mielipiteen tuki
- maareformilait ovat olleet lakitekniisesti ja hallinnollisesti onnistuneita
- tehokkaat toteutusorganisaatiot
- pätevä ja lojaali virkamiehistö, joka on pannut uudistukset täytäntöön

- maansaajien edustus sekä lainsäädäntö- että toteutusvaiheessa
- sopiva korvauseruste, jonka mukaan maksetaan maata luovuttaville
- sopiva maksuseruste maansaajille.

**Kirjoittaja on
tekniikan tohtori ja
kiinteistöopin emeritusprofessori,
sähköposti: pekkavv@saunalhti.fi.**

LÄHTEITÄ

- Brotherus, Harry 1966: Vaeltava oikeus. WSOY.
- Ehrnrooth, Adolf, kenraali. Haastattelu MTV3:ssa 7.12.2000.
- Haataja, Kyösti 1934: Suomen maanvuokraoikeus. WSOY.
- Haataja, Kyösti 1946: Vuoden 1945 maanhankintalainsäädäntö. WSOY.
- Jussila, Osmo 1972: Suomen maanomistuksen historiaa. Yhteiskuntasuunnittelu 1/1972.
- Jutikkala, Eino 1961: Torpparikysymys. Oma maa 10. WSOY.
- Kantola, Jorma 1983: Vuokra-alueiden itsenäistäminen toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa Maanmittaus Suomessa 1633–1983. Maanmittaushallitus.
- Kinnunen, Raimo 1978: Kuvaileva tutkimus vuosien 1936, 1958 ja 1962 vuokra-alueiden lunastamis- ja järjestelylaeista ja niiden soveltamisesta. Diplomityö TKK:n maanmittausosastolla.
- Kähönen, Urho 1968: Itsenäisyydenajan asutustoiminnan vaiheet. Asutustoiminnan Aikakauskirja 1–2:1968.
- Linna, Väinö 1959: Täällä Pohjantähden alla 1. WSOY.
- Paaskoski, Jyrki 1997: Vanhan Suomen lahjoitusmaat 1710–1826. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki. Väitöskirja.
- Rasila, Viljo 1967: Vuokra-alueiden itsenäistyminen ja muu asutustoiminta 1919–1939. Itsenäisen Suomen taloushistoriaa 1919–1950. WSOY.
- Rasila, Viljo 1970: Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe. Kirjayhtymä.
- Rasila, Viljo 1976: Asutustoiminta. teoksessa Tuottava maa.
- Syrodoyev, N.1975: Soviet Land Legislation, Progress Publishers, Moskova, s. 7–9.
- Vennamo, Veikko 1958: Siirtoväen asuttaminen. Teoksessa Oma maa 1. WSOY.
- Virtanen, Pekka V. 1989: Kiinteistöopin perusteet I, 2. p. Otakustantamo.
- Virtanen, P.V. & Halme, P. 1983: Suomen maareformit itsenäisyyden aikana. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto, Tutkimuksia 4/1983.

Juha Talvitie

Tieto- ja viestintäteknologian vaikutukset syytä ottaa kaavoituksessa huomioon

Historia opettaa

Jokainen tietää kokemuksesta, että vanhojen käytäntöjen muuttaminen ja uusin toimintatapojen omaksuminen on aina vaikeaa. Usein vasta jälkeenpäin havaitaan, kuinka itsestään selviä monien toteutettujen uudistusten tarve on ollut. Nyt kun kuljemme kohti paljon puhuttua tietoyhteiskuntaa, on erityinen syy olla tuntosarvet ulkona aistimassa yhteiskunnallisen muutoksen merkkejä ja kehitykseen vaikuttavia tekijöitä. Kaavoituksen kannalta erityinen huomio tulisi kiinnittää siihen, miten meneillä oleva kehitys vaikuttaa alueelliseen kehitykseen ja mitkä tekijät ovat muutosten takana.

Tietoyhteiskunnan kehittymiseen merkittävimmin vaikuttavana muutosvoimana pidetään nopeasti kehittyntä ja edelleen kehittyvää tieto- ja viestintä-

teknologiaa, ICT (information and communication technology). Väitöskirjassani (Talvitie 2003) pyrin selvittämään ICT:n vaikutusta alueelliseen kehitykseen ja kaavoitukseen. Taustalla oli päätelmä, että koska perinteisten liikenne- ja yhdyskuntarakenteen muotojen, erityisesti autoliikenteen, kehittyminen on vaikuttanut keskeisesti nykyisen alue- ja yhdyskuntarakenteen muotoutumiseen, niin vastaavasti voi otaksua, että ICT uusimuotoisena liikennemuotona tulee tietoyhteiskunnan kehittymisen myötä vaikuttamaan myös alue- ja yhdyskuntarakenteen kehitykseen. Otaksuaa selvitin sekä tutkijain esittämien käsitysten perusteella että maamme kaavoittajille suunnatun kyselyn avulla.

Kuten kaaviosta 1 ilmenee oli kyselyn vastaajista yli 86 % joko täysin tai jokseenkin samaa mieltä väittämistä, jot-